Didactische toolkit

Van woord tot begrip

Toolkit voor educatoren voor effectief onderwijs over de Tweede Wereldoorlog aan taalzwakke jongeren.

WO2Net

Nationaal Comité 4 en 5 mei

Waarom deze toolkit?

De Tweede Wereldoorlog is na 80 jaar nog steeds een belangrijk onderwerp om met jongeren te behandelen, omdat het laat zien wat er kan gebeuren als de belangrijkste principes van een rechtsstaat in gevaar zijn. De Tweede Wereldoorlog laat zien hoe mensen in bepaalde omstandigheden handelen en maakt duidelijk dat beslissingen, hoe klein ook, grote gevolgen kunnen hebben. De Holocaust toont dat genocide geen spontane gebeurtenis is, maar dat een regime via bestaande bureaucratische structuren in staat is om verschillende lagen in de samenleving te betrekken bij de uitvoering van haar beleid, van discriminatie tot moord.

De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust neemt dus een prominente plek in binnen de Nederlandse maatschappij en de herinneringscultuur. Daarom is het belangrijk dat ook de manier van lesgeven hierover constant onder de loep wordt genomen. Het gaat namelijk niet alleen om gebeurtenissen, maar ook om morele lessen over mensenrechten, uitsluiting, discriminatie en de gevaren van polarisatie. Deze complexe, gelaagde context en de lessen die men daaruit kan trekken goed onder de aandacht brengen, is een uitdaging. (Museum)educatoren kunnen daarom extra ondersteuning gebruiken daarbij. Bij educatie aan taalzwakke jongeren komt hier nog een extra aandachtspunt bij: taal.

Drie knoppen voor ondersteuning

Stichting WO2Net en het Nationaal Comité 4 en 5 mei willen met deze toolkit voor educatoren het bestaande en toekomstige lesmateriaal over de Tweede Wereldoorlog, herdenken en vieren beter toegankelijk maken voor taalzwakke jongeren. Deze tool helpt hen bij het ontwikkelen van een educatief programma over de Tweede Wereldoorlog, met speciale aandacht voor taalzwakke jongeren van 12 tot 18 jaar.

Als (museum)educator kun je aan drie knoppen draaien om taalzwakke jongeren te ondersteunen[1]:

- De instructie die je geeft: hoe bereid je taalzwakke jongeren voor op wat ze gaan leren en zien? Welke kennis hebben ze nodig? Welke woorden gebruik je hierbij? Hoe maak je je doel duidelijk?

- Het (bron)materiaal dat je gebruikt: welke (bron)materialen verwerk je in je educatieve lesprogramma's? Waarop moet je letten wat betreft taalgebruik bij het selecteren of maken van materiaal? Hoe ga je om met onbekende woorden?

[1] *Eerd, B. van en S. van Oers (2025). Teksten ontrafeld. Op weg naar een krachtige leesaanpak. Materiaal bij de training. Naarden: De Leesacademie.*

- De verwerking die je taalzwakke jongeren laat doen: wat gaan jongeren doen met het (bron)materiaal dat jij ze aanbiedt? Op welke manier gaan zij dat materiaal verwerken? Hoe stimuleer je taalzwakke jongeren te reflecteren op wat ze gezien of geleerd hebben?

Deze didactische toolkit is daarom ook opgebouwd in deze drie hoofdstukken. Elk hoofdstuk biedt concrete handvatten om je educatieve lesprogramma's toegankelijker te maken, zodat alle jongeren – ongeacht hun taalniveau – de belangrijke lessen van de Tweede Wereldoorlog begrijpen en eventueel meenemen in hun eigen leven.

Knop 1
Instructie
Wat en hoe leg je uit?

- Bereid jongeren goed voor.
- Gebruik duidelijke taal en leg begrippen uit.
- Peil voorkennis.

Knop 2
Materiaal
Wat laat je zien en lezen?

- Kies rijke, authentieke teksten.
- Leg moeilijke woorden uit in de tekst zelf.
- Gebruik passende beelden en vermijd 'dadertaal'.

Knop 3
Verwerking
Wat laat je jongeren doen met de kennis?

- Stel gerichte vragen (niet te complex).
- Stimuleer gesprekken en reflectie.
- Koppel terug naar de lesdoelen.

De drie knoppen – instructie, materiaal en verwerking – vormen samen het hart van de didactische toolkit. Door aan deze drie knoppen te draaien, maak je onderwijs over de Tweede Wereldoorlog toegankelijker voor taalzwakke jongeren.

Lees dit eerst

Taal en geschiedenis: een complexe combinatie

Bij het leren over de Tweede Wereldoorlog zijn jongeren steeds met taal bezig. Denk aan historische bronnen lezen, interpreteren en gebruiken, historische vragen stellen, opdrachten maken die vaak om een uitgebreid antwoord vragen, gesprekken voeren en hun mening geven. Ze moeten de taal en de manier van denken die bij dit onderwerp horen leren gebruiken wanneer ze historische gebeurtenissen beschrijven, verklaren en vergelijken, kortom: historisch redeneren.[2] Geschiedenis stelt dus hoge eisen aan de taalvaardigheid van jongeren.

In musea over de Tweede Wereldoorlog worden jongeren uiteraard ook met taal geconfronteerd. Museumteksten zijn complex, omdat ze vaak veel begrippen en informatie bevatten. Het thema Tweede Wereldoorlog bevat sowieso veel abstracte en complexe concepten, zoals 'discriminatie', 'nationaalsocialisme' en 'verzet'. Voor taalzwakke jongeren zijn deze abstracte begrippen extra lastig, omdat ze meestal theoretisch zijn en niet vaak voorkomen in het dagelijks leven.[3] Maar in plaats van vermeden, moeten deze begrippen juist worden uitgelegd. Op die manier wordt de woordenschat van jongeren vergroot. Daarmee biedt geschiedenisonderwijs kansen om taal te verrijken en het taalniveau te verhogen.

Verder komen jongeren tijdens hun museumbezoek allerlei teksttypen tegen (informatief, activerend, betogend, beschouwend) in verschillende genres (dagboekfragment, onderschrift, krantenartikel) en vanuit verschillende perspectieven (ik-persoon, hij/zij/wij). Vaak worstelen taalzwakke jongeren hiermee, omdat ze ook moeite hebben met de begrippen die de structuur van een tekst aangeven. Denk aan tijdsaanduidingen en oorzaak-gevolgrelaties.[4] Ook vinden ze het bij het schriftelijk of mondeling beantwoorden van een vraag lastig om een gestructureerd antwoord te geven. Bovendien is het voor hen soms onduidelijk wat precies de vraag is en wat er verwacht wordt in het antwoord.[5]

Juist bij een thema als de Tweede Wereldoorlog moet men zorgvuldig omgaan met hoe het verhaal van de Tweede Wereldoorlog wordt verteld. De morele lessen hierover moeten helder en begrijpelijk zijn voor iedereen, zodat ze minder snel verkeerd worden geïnterpreteerd.

[2] *Boxtel, C. van en Drie, J. van, 'Vermogen tot historisch redeneren. Onderliggende kennis, vaardigheden en inzichten', 2008, p. 45.*
[3] *Stam, B. en Drie, J. van, 'Talige dimensies van het geschiedenisonderwijs', 2013, p. 3.*
[4] *Stam, B., Drie, J. van, 2013, p. 3.*
[5] *Drie, J. van, 'Taalgericht vakonderwijs in de mens- en maatschappijvakken', 2012, p. 57.*

Wie zijn taalzwakke jongeren?

Er is niet één definitie van 'taalzwakke jongeren', maar volgens SLO, het landelijk expertisecentrum voor het curriculum, worden hiermee jongeren bedoeld 'die in mondelinge en/of schriftelijke taalvaardigheid achterblijven ten opzichte van het niveau dat van hen verwacht wordt, gezien hun leeftijd (leerjaar) en opleidingsniveau'.[6] Dit kan het gevolg zijn van factoren als opgroeien in een weinig taal-stimulerende omgeving, een meertalige achtergrond, een leer- of ontwikkelingsstoornis of beperkte onderwijservaring, of van een combinatie van factoren. Dit vergt dus een bewuste omgang met taal, bijvoorbeeld als het gaat om gevoelige begrippen.

[6] *SLO (2025), 'Taalzwakke leerlingen', slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/taalzwakke/, geraadpleegd 2-6-25.*

Instructie

De eerste knop is de instructieknop. Deze knop draait om meer dan alleen uitleggen. Het gaat om bewust sturen: welke kennis bouw je op, welke begrippen leg je uit en hoe bereid je taalzwakke jongeren voor op wat ze gaan zien en lezen? Als je aan de slag gaat met je educatieve programma, maar ook met de teksten die op museumbordjes komen, dan denk je eerst na over wat je leerdoel is.

Bruinisse. Poststraat. Christelijke Lagere School. Leerlingen van de Christelijke school, met hoofdonderwijzer van der Maas.
Zeeuws Archief, Albums Schouwen-Duiveland, nr A-13237, via oorlogsbronnen.nl

Eerst het wat, dan het hoe

De lesdoelen, de lesactiviteiten en de nabespreking stem je op elkaar af. Dit sluit aan bij het onderwijsprincipe *constructive alignment*. Volgens dit principe denk je bij het maken van het educatieve programma na over drie vragen[7]:

1. Wat moeten taalzwakke jongeren kunnen en weten na afloop van het museumbezoek? Welke doelen (competenties) wil je bereiken? Vanuit welke voorkennis (inhoud en woordenschat) vertrek je? Welke nieuwe kennis bouw je op?
2. Welke lesactiviteiten zijn nodig om taalzwakke jongeren die competenties aan te leren?
3. Hoe evalueer je of taalzwakke jongeren de competenties beheersen?

Constructive alignment

[7] *Universiteit Gent, 'Constructive alignment: wat is het en waarom is het zo belangrijk?', https://onderwijstips.ugent.be/nl/tips/opleidingsonderdeel-samenstellen/, geraadpleegd 12-6-25.*
[8] *Expertmeeting in Overloon, 14-4-25.*

Je begint dus bij de lesdoelen: wat wil je dat taalzwakke jongeren leren? Duidelijke, heldere doelen formuleren, helpt jongeren om de stof beter te begrijpen. Ook snappen ze daardoor beter waarom ze iets moeten lezen of een taak moeten uitvoeren.[8]
Een voorbeeld: taalzwakke jongeren begrijpen dat gewone mensen keuzes maken in extreme omstandigheden en leggen uit hoe kleine beslissingen grote gevolgen hadden voor anderen. Ze geven voorbeelden van hoe Nederlanders reageerden op de vervolging van Joden (helpen, wegkijken of meedoen) en verklaren waarom mensen verschillende keuzes maakten. Hierbij gebruiken ze begrippen als 'omstander', 'helper' en 'collaboratie' om menselijk handelen te beschrijven.

Wanneer de doelen helder zijn, selecteer je de geschikte leeractiviteiten en bedenk je hoe je evalueert of de lesdoelen behaald zijn. Zorg er dus voor dat de lesdoelen terugkomen in de verwerking en in de nabespreking.[9] Als deze drie op elkaar zijn afgestemd, bepaal je welke instructie je hierbij moet geven en welke uitleg daarbij past. Bedenk van tevoren ook wat de struikelblokken voor taalzwakke jongeren kunnen zijn. Denk aan een beperkte woordenschat, onvoldoende voorkennis over het onderwerp en opdrachten die ze niet begrijpen.

Leerdoelen zijn ook talig

In leerdoelen zit vaak een talige component die aangeeft wat jongeren moeten kunnen, zoals: vergelijken, beschrijven, concluderen, toepassen, verwoorden. Met behulp van het werkwoord verwijs je dus al naar de specifieke leeractiviteit. Voor al die leeractiviteiten hebben jongeren taal nodig. Wanneer je bijvoorbeeld wilt dat ze iets concluderen, moet je ook uitleggen hoe je iets concludeert. Waaruit bestaat een conclusie? Welke signaalwoorden gebruik je (denk aan dus, kortom, samenvattend)?

[9] *Expertmeeting in Overloon, 14-4-25.*

Modelantwoorden

Bedenk het modelantwoord dat je graag wilt horen van taalzwakke jongeren. Werk vervolgens van daaruit terug naar wat ze nodig hebben om tot dit antwoord te komen.[10] Wil je bijvoorbeeld horen dat de anti-Joodse maatregelen in Nederland onder andere hebben gezorgd voor de uitsluiting van Joden uit de samenleving, wat uiteindelijk leidde tot de moord op 104.000 Joden uit Nederland? Dan moeten jongeren kennis hebben van een aantal maatregelen die er waren:

- de verplichte registratie van Joden in 1941, het verbod op openbare plekken voor Joden in 1941, het verplicht dragen van de Jodenster in 1942.
- **wat die maatregelen betekenden:** stapsgewijze isolatie en stigmatisering van Joden in Nederland.
- **voor wie ze golden:** iedereen die volgens de Duitse Rassenwetten als Joods beschouwd werd.
- **wat het gevolg daarvan was:** de moord op 104.000 Joden in Nederland.
- **begrippen als:** 'uitsluiting', 'Jodenster' en 'isoleren'.

Voorkennis peilen

Een van de struikelblokken voor taalzwakke jongeren is vaak dat er al een bepaalde voorkennis van hen verwacht wordt, die ze nog niet hebben. Weet je niet zeker welke kennis taalzwakke jongeren al hebben over de Tweede Wereldoorlog? Begin dan met het schetsen van de context. Wat moeten ze in ieder geval weten voordat ze de tentoonstelling gaan bekijken en aan de slag gaan met het (bron)materiaal? Welke begrippen horen hierbij? Welke begrippen kennen ze mogelijk wel en niet? Hierbij geven de kerndoelen ook inzicht in wat leerlingen wel of niet weten.[11] De museumdocent kan deze context bieden als er een educatieve ruimte aanwezig is, maar deze stap kan ook in het educatieve materiaal worden verwerkt wanneer jongeren het museum zelfstandig bezoeken. Of in een video die jongeren in de klas kunnen bekijken.

Niet alleen taalzwakke jongeren moet je meenemen in wat ze gaan zien, dit geldt voor alle bezoekers. Zorg voor een rode lijn. Begin met het schetsen van een algemeen kader, zodat bezoekers even kunnen landen. Wat ga je zien? Waarom zie je dat juist hier? Geef aan het begin dus de context, bijvoorbeeld aan de hand van een korte film, of beelden en tekst. Ga daarna pas in de op de details. Bij een bepaalde looproute moeten er een plattegrond en duidelijke bewegwijzering zijn. Op de plattegrond kan ook informatie over het museum staan. Zo neem je de bezoeker bij de hand en geef je de boodschap mee die jij wilt uitdragen.

[10] *Expertoverleg 10-6-5.*
[11] *De conceptkerndoelen geschiedenis zijn te vinden via: slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/conceptkerndoelen-mens-maatschappij/.*

Museumbordjes

Vraag je bij museumbordjes af wat bezoekers, dus ook taalzwakke jongeren of laaggeletterde volwassenen, moeten weten over een museumstuk om het te kunnen begrijpen/plaatsen. Soms staan museumbordjes vol met tekst om de bezoeker zoveel mogelijk over een onderwerp te vertellen. Bij al die informatie komen vaak ook onbekende woorden kijken. Bij te veel onbekende woorden of te veel informatie haken taalzwakke lezers af. Ze snappen de boodschap dan niet meer.[12] Focus je bij museumbordjes dus voornamelijk op wie of wat je ziet, en waarom je dat hier ziet. Leg eventuele onbekende woorden in de tekst zelf uit.

Je kunt ook overwegen om overal twee bordjes te hangen: één voor gevorderde lezers en één voor taalzwakke lezers. Of maak voor taalzwakke lezers gebruik van een audiotour, zodat ze naar de informatie kunnen luisteren.[13]

Leg onbekende woorden uit

Leg onbekende woorden altijd uit in de educatieve ruimte of vanuit je educatieve programma. Dit zijn niet alleen vaktaalbegrippen als 'razzia' en 'Holocaust', maar ook algemene schooltaalwoorden. Schooltaal is de taal die gebruikt wordt in onder andere leerboeken, museumteksten en de instructie van de educator. Deze taal bevat zowel de vaktaalbegrippen als de algemene schooltaal. Vaak zijn algemene schooltaalwoorden abstracter en minder frequent dan alledaagse woorden en geven ze complexere verbanden tussen zinnen aan.[14] Denk aan woorden als ondanks, als gevolg van, formuleren, plaatsvinden, noteren, immers, maar ook figuurlijk taalgebruik zoals dat schijnt een ander licht op, schets een situatie, door de mand vallen.[15]

Bij 3 tot 5 onbekende woorden in een tekst kun je de woorden het best eerst uitleggen voordat taalzwakke jongeren de tekst lezen. Wanneer er veel onbekende woorden in de tekst staan, kun je die niet allemaal vooraf bespreken. Laat taalzwakke jongeren de tekst dan bijvoorbeeld eerst lezen, alleen of samen, waarbij ze de onbekende woorden onderstrepen. Na het lezen bespreek je deze woorden.[16] Of je besluit dat de tekst echt te moeilijk is en je laat taalzwakke jongeren de tekst niet lezen. In plaats daarvan vertel je er mondeling iets over. Zo snoei je inhoudelijk niet, maar vormelijk wel. De inhoud moet namelijk niet versimpeld worden.

[12] Expertoverleg in Overloon, 14-4-25.
[13] Expertoverleg 10-6-25.
[14] Platform Taalgericht Vakonderwijs, SLO, 2013, 'Werken aan vaktaal bij talen', p. 14.
[15] Expertoverleg 10-6-25.
[16] Instituut voor Geschiedenisdidactiek, Drie, J. van 'Kennisclips Taalgericht vakonderwijs', https://expertisecentrum-geschiedenis.nl/projecten/taalgericht-vakonderwijs/.

Wanneer taalzwakke jongeren zelfstandig het museum in gaan met het educatieve programma, kun je de onbekende woorden ook in de tekst zelf uitleggen. Zorg er dan voor dat de betekenissen van de woorden op dezelfde pagina staan als de woorden zelf, zodat ze niet hoeven bladeren.[17]

Laat de onbekende woorden waar dat kan terugkomen in de opdrachten. En kom aan het eind, bij de evaluatie, altijd terug op wat taalzwakke jongeren gelezen hebben. Welke onbekende woorden hebben ze geleerd? Door de herhaling maken jongeren de woorden zich sneller eigen.[18]

[17] *Expertoverleg 10-6-25.*
[18] *Drie, van, 2012, p. 19.*

Vaktaalbegrippen uitgelegd

Hieronder staan enkele vaktaalbegrippen die horen bij de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, met daarbij de uitleg die je kunt geven[19]:

1. **Razzia**: De politie die, of het leger dat, op mensen jaagt.
2. **Holocaust**: De massale moord op Joden in de Tweede Wereldoorlog.
3. **Onderduiken**: Tijdens de Tweede Wereldoorlog verstopten mensen zich, bijvoorbeeld in schuren of bij mensen op zolder. Ze hoopten dat de nazi's hen hier niet zouden vinden.
4. **Nazi's**: De afkorting van nationaalsocialisten. Zo noemden de volgelingen van Hitler zichzelf.
5. **Antisemitisme**: Joden discrimineren (niet gelijk behandelen).
6. **Deportatie**: Iemand naar een werkkamp of concentratiekamp brengen.
7. **Concentratiekamp**: Een plaats waar mensen gevangenzitten.
8. **Persoonsbewijs**: Een identiteitskaart die iedereen in Nederland moest hebben tijdens de Duitse bezetting.
9. **Collaborateur**: Iemand die samenwerkt met de Duitse bezetter.
10. **Ariërverklaring**: Een formulier dat ambtenaren (juffen, meesters, agenten, verpleegsters, enzovoorts) moesten invullen. De nazi's wisten daardoor precies wie wel en niet Joods was.

[19] *Denkboek 4 en 5 mei (2025). Amsterdam: Nationaal Comité 4 en 5 mei.*

Gebruik de (lees)strategie ‘vragen stellen’

Taalzwakke jongeren moeten de kern uit een museumtekst kunnen halen om die te begrijpen. Dus wat de belangrijkste informatie is, de boodschap. De (lees)strategie ‘vragen stellen’ kan hierbij helpen.

De museumdocent kan tijdens de instructie voordoen wat voor vragen je jezelf kunt stellen terwijl je een tekst leest. Dit noem je modellen. De museumdocent stelt zichzelf hierbij tijdens het lezen hardop vragen en beantwoordt die ook zelf. Dit zijn dus geen vragen die hij stelt aan de jongeren. Op deze manier geeft de museumdocent hardop denkend het voorbeeld hoe een tekst aangepakt moet worden.

Museumdocenten kunnen vragen stellen als[20]:

- Je leest ‘dat veel mensen zich aanpasten aan de bezetter’. Wat bedoelt de schrijver daarmee?
- Wat is er met deze Joodse familie gebeurd?
- Ik las net over persoonsbewijzen, maar wat zijn dit precies?
- Wat is de belangrijkste informatie in het eerste stuk van deze tekst?

Na het voordoen van de strategie ‘vragen stellen’, kun je jongeren tijdens de verwerking stimuleren om zelf vragen aan elkaar te stellen bij een museumtekst.

[20] *Eerd, van en S., van, 2025.*

Materiaal

Na een goede introductie gaan de jongeren, zelfstandig of onder begeleiding, aan de slag met het educatieve programma van het museum. Vaak gaan ze daarbij aan de slag met bronmaterialen uit de collectie van het museum zelf. Maar mogelijk bevat het educatieve programma ook bronnen die van buiten het museum komen (denk aan (online) krantenartikelen of fragmenten uit boeken). Hier lees je waarmee je rekening kunt houden in de selectie van (bron)materiaal voor je educatieve lesprogramma's.

Groep kinderen en onderwijzend personeel op de binnenplaats van de openbare lagere school. Beeldbank Erfgoed 's-Hertogenbosch, via oorlogsbronnen.nl
Auteursrechthouders: GAHt

Gebruik rijke teksten

Gebruik zoveel mogelijk rijke teksten in je educatieve aanbod aan taalzwakke jongeren. Rijke teksten zijn authentieke teksten met rijk taalgebruik. Met 'authentiek' wordt bedoeld dat de tekst niet is aangepast aan jongeren en de onderwijscontext. Het is daarbij wel belangrijk om eventuele onbekende woorden uit te leggen en deze te herhalen in je educatieve programma (zie 'Knop 1 Instructie').

Rijke teksten[21]:

- wekken interesse op en nemen de lezer mee op weg naar mogelijke antwoorden. Ze sporen dus aan om over de inhoud na te denken.
- variëren in informatiedichtheid: sommige zinnen zijn belangrijker dan andere zinnen. Je kunt ze dus samenvatten en de hoofd- en bijzaken benoemen.
- hebben een gevarieerde zinslengte.
- zijn helder gestructureerd.
- hebben een gevarieerde woordenschat, waarin ook laagfrequente woorden voorkomen: woorden die niet alle jongeren kennen en die in specifieke teksten vaak terugkomen. Bijvoorbeeld: Ariërverklaring, anti-Joodse maatregelen en naziregime, maar ook woorden die bijvoorbeeld sfeer en nuances aangeven.
- bevatten eventueel illustraties die helpen om de tekst te begrijpen. Deze illustraties hebben dus een doel.

Rijke teksten zijn ook beter voor de woordenschatontwikkeling van taalzwakke jongeren. Zij verwerven woorden namelijk ook zelfstandig door authentieke uitdagende teksten met laagfrequente woorden te lezen.[22]

[21] *Koeven, E. van en Smits, A., Rijke taal, 2020, p. 94.*
[22] *Koeven en Smits, 2020, pp. 119-120.*

Voorbeeld: Rijke tekst

De winter van 1944-1945 kreeg de bijnaam 'Hongerwinter' en dat was niet overdreven. In september 1944 organiseerde het Nederlandse verzet een spoorwegstaking om de geallieerden te helpen. De Duitse bezetter reageerde woedend: als straf stopten zij alle voedseltransporten naar het westen van Nederland.

Het resultaat was dramatisch, want mensen in de grote steden kregen nog maar 400 tot 500 calorieën per dag binnen. Dat is minder dan een kwart van wat je normaal nodig hebt. Wanhopige gezinnen uit Amsterdam en Rotterdam gingen daarom op 'hongertocht' naar boerderijen in Friesland en Groningen. Daar probeerden ze kostbare bezittingen zoals sieraden of kleding te ruilen voor aardappelen, bloem of suikerbieten. Deze reizen waren gevaarlijk en uitputtend, maar voor velen de enige manier om te overleven.

Voorbeeld: Niet-rijke tekst

In de winter van 1944-1945 was er weinig eten. De Duitsers stopten de treinen met voedsel naar het westen van Nederland. Mensen in de grote steden hadden honger. Ze gingen naar boeren op zoek naar eten. Ze ruilden daar spullen voor eten. Het was gevaarlijk.

Bij museumeducatie werk je al snel met een authentieke tekst, omdat het vaak gaat om historische teksten, nieuwsberichten, persoonskaarten, enzovoorts. Deze teksten zijn niet aangepast aan jongeren. Ook bevatten die teksten vaak laagfrequente woorden. Maar voldoen deze teksten ook aan de andere kenmerken van een rijke tekst? Dat bepaal je per tekst.

Verander niet te veel aan authentieke teksten die niet heel rijk zijn. Vaak gebruik je dit materiaal namelijk met een bepaald doel. Zorg er in dat geval voor dat taalzwakke jongeren in de instructie of in de verwerking over de inhoud gaan nadenken, in plaats van deze alleen te reproduceren. Ga bijvoorbeeld in op de betrouwbaarheid van een bron of op welke mening er in de tekst doorklinkt. Zo laat je zien dat geschiedenis niet zo zwart-wit is, maar dat je gebeurtenissen vanuit meerdere standpunten kunt bekijken.[23] Meer tips over wat je met rijke teksten kunt doen, lees je bij 'Knop 3 Verwerking'.

Ga je zelf nieuw (bron)materiaal schrijven voor in je educatieve programma? Verwerk hier dan eerder genoemde punten van een rijke tekst in. Voor bestaand (bron)materiaal kun je ook zoeken via **www.rijketeksten.org/zoek-rijke-tekst**. Je kunt hier filteren op thema, leeftijd, type tekst en genre.

[23] *Expertoverleg 10-6-25.*

Gebruik teksten met signaalwoorden

Gebruik dus liever geen vereenvoudigde teksten, waarin losse, eenvoudige zinnen en geen verbindingswoorden staan. Taalzwakke jongeren moeten hierdoor zelf alle verbanden tussen zinnen en tussen tekstgedeelten leggen. Voor zwakke lezers is het erg moeilijk om dan de samenhang en betekenis van de tekst eruit te halen.[24] Dat dit inderdaad lastig is, wordt duidelijk in onderstaand voorbeeld. Het eerste tekstje bevat geen signaalwoorden, het tweede wel.

1. *Er was verzet tegen de Duitsers. Mensen drukten illegale kranten. Ze hielpen Joden vluchten. Ze pleegden aanslagen. Het was gevaarlijk. Soms werden ze gepakt. Ze kregen dan een zware straf.*

2. ***Tijdens** de Duitse bezetting was er verzet tegen de Duitsers. Mensen drukten **bijvoorbeeld** illegale kranten en **daarnaast** hielpen ze Joden vluchten. **Ook** pleegden ze aanslagen. Dit was erg gevaarlijk, **want** je kon gepakt worden en **vervolgens** een zware straf krijgen.*

Let op! Zorg ervoor dat de signaalwoorden niet onnodig moeilijk zijn. Gebruik liever geen woorden als tevens of echter, maar frequente alternatieven als ook en maar. Staan er toch onbekende signaalwoorden in de tekst, leg die dan uit.

Inhoudelijke verdieping:

De Tweede Wereldoorlog en de Holocaust worden soms als gevoelige onderwerpen gezien. Dat geldt niet alleen voor taalzwakke jongeren, maar voor iedereen. Nauwkeurig taalgebruik helpt om deze thema's bespreekbaar te maken en voorkomt generalisaties en misverstanden. Het is daarbij belangrijk om begrippen heel precies te definiëren. Vermijd ook dadertaal. Leg jongeren bijvoorbeeld uit dat 'Endlösing' een term is die daders hebben bedacht om hun wereldbeeld te verwoorden. Net als 'transport'. In plaats van 'transport' kun je 'deportatie' gebruiken. Gebruik ook niet het woord 'vernietiging', want ook dat is het perspectief van de daders. Spreek in plaats daarvan over moord.

Lees voor meer inhoudelijke verdieping over dit onderwerp 'Aanbevelingen voor lesgeven en leren over de Holocaust', opgesteld door de IHRA in 2019.[25]

[24] *Koeven, van en Smits, 2020, pp. 119-120.*
[25] *Lees de aanbevelingen online via: holocaustremembrance.com/resources/aanbevelingen-voor-lesgeven-en-leren-over-de-holocaust.*

Verwerking

Na de selectie van het (bron)materiaal is de volgende stap de verwerking: wat gaan taalzwakke jongeren met het materiaal doen? Het is belangrijk dat ze echt over de inhoud nadenken. Stel dus niet alleen reproducerende vragen als 'In welk jaar kwam Hitler aan de macht?'. Rijke teksten nodigen vaak vanzelf uit tot nadenken, maar bij minder rijke teksten moet je hier in de verwerking meer aandacht aan besteden. Hier lees je hoe je dat kunt doen. En ook hoe taalzwakke jongeren al luisterend, sprekend en schrijvend met het materiaal aan de slag kunnen.

Meisjes krijgen les in Jakarta, 1947.
Collectie Nationaal Archief, via oorlogsbronnen.nl

Formuleer duidelijke vragen en opdrachten

Maak vragen niet te complex of vaag. Denk aan een vraag als 'Wat vond je belangrijk?' of vragen die beginnen met 'Stel'. Vat meerdere vragen niet samen in één vraag, maar splits ze op en maak ze specifiek. Bevraag dingen letterlijk bij een ja-nee-antwoord: is het dit, of is het dat?

Let ook op taaldenkfuncties in vragen en opdrachten. SLO legt uit: 'We spreken van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld beschrijven, benoemen, vergelijken, redeneren of concluderen.'[26] Je kunt deze functies verdelen in twee groepen: eenvoudig en complex. Eenvoudige taaldenkfuncties zijn benoemen en beschrijven. Complex is: beredeneren, concluderen, relateren, extrapoleren, enz. Deze complexere functies zijn gekoppeld aan de taxonomie van Bloom.[27]

Alleen complexe taaldenkfuncties lenen zich voor taaldenkgesprekken (zie ook 'Stimuleer taaldenkgesprekken'), maar eenvoudige functies mogen best in vraagvorm voorkomen. Een jongere vindt het namelijk ook fijn als die het goede antwoord (snel) kan vinden en geven. Bouw daarin in vraagtype op van eenvoudig naar complex. Of combineer complexe (of nieuwe) contexten met eenvoudige denkfuncties en bekende(re) contexten met complexere denkfuncties.[28]

Bied hulp bij antwoorden formuleren

Bied handvatten om een antwoord te formuleren. Werk bijvoorbeeld met antwoordformules: een deel van het antwoord staat al in de vraag en de rest vullen taalzwakke jongeren aan.[29] Denk aan: 'Weinig mensen in Nederland kwamen in verzet, omdat…'

Dit nodigt taalzwakke jongeren uit om hun gedachten gestructureerd te formuleren. En zo krijgen ze grip op hoe je een antwoord formuleert, en welke signaalwoorden je daarvoor gebruikt. Bespreek antwoorden ook altijd (kort) na. Wat vinden jongeren van elkaars antwoorden? Is het een duidelijk antwoord?

Stimuleer taaldenkgesprekken

Zorg ervoor dat taalzwakke jongeren over onderwerpen in gesprek kunnen. Een manier om dit te doen, zijn taaldenkgesprekken. In deze gesprekken worden taalzwakke jongeren uitgedaagd om actief mee te denken en te praten over een onderwerp. Het is een dialoog waarin jongeren met behulp van de museumdocent nieuwe kennis opdoen en ook hun taalvaardigheid ontwikkelen.[30] De museumdocent speelt in deze gesprekken een belangrijke rol. Maar hoe pak je dit aan?

[26] *Herder, A., Silfhout, G. van, 'Taaldenkfuncties in leerdoelen'. SLO (2022), p. 4. slo.nl/@20580/handreiking-taaldenkfuncties-leerdoelen/.*
[27] *https://www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/rijke-leeromgeving-activiteiten/taxonomie-bloom/*
[28] *Expertoverleg 10-6-25.*
[29] *Expertoverleg in Overloon, 14-4-25.*
[30] *Tammes, Anne-Christien, 'Taaldenkgesprekken en wereldoriëntatie'. In: JSW 4 (2021), p. 7.*

Formuleer gespreksregels

Sommige jongeren reageren tijdens gesprekken spontaan, met halve zinnen en onduidelijke kreten. Spreek daarom gespreksregels af, zodat het gesprek gestructureerd verloopt[31]:

- Er is steeds één iemand aan het woord, de rest luistert.
- Praat in hele zinnen, dus geen losse woorden of kreten.
- Respecteer de mening van anderen.
- Beargumenteer je mening of oplossing. Vertel dus waarom je iets vindt.
- Wanneer je het niet eens bent met iets wat iemand zegt, vraag dan waarom diegene dat zegt.

Werk in groepjes van maximaal vijf jongeren

Je wilt alle jongeren de kans geven om te spreken. In grote(re) groepen zijn er vaak jongeren die het hoogste woord voeren en jongeren die niets zeggen. Juist taalzwakkere jongeren moeten de kans krijgen om het woord te nemen en te krijgen.[32] In kleinere groepjes gaat dit makkelijker.

Stel open vragen

Stel open vragen, dus vragen waarop meerdere antwoorden mogelijk zijn. Dit soort vragen nodigen uit tot discussie en dagen taalzwakke jongeren uit om dieper over het onderwerp na te denken.[33] Dit noem je ook wel evaluatieve vragen.[34] Een voorbeeld hiervan is: Kun je de keuze van Nederlanders om niets te doen of zich aan te passen uitleggen?

Laat taalzwakke jongeren redeneren, vergelijken of concluderen

Nodig taalzwakke jongeren uit om historische gebeurtenissen, personen of onderwerpen met elkaar te vergelijken. Of ergens een verklaring voor te geven of een conclusie te trekken.[35] Bijvoorbeeld: waarom stonden er strenge straffen op luisteren naar de illegale radio in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog?

[31] Drie, van, 2012, p. 24.
[32] Expertoverleg 10-6-25.
[33] Drie, van, 2012, p. 21.
[34] Driel, J. van en Tammes, A. (SLO), 'Handreiking Primaire bronnen bij geschiedenis', 2023, p. 9.
[35] SLO, 2023, p. 9

Geef denktijd

Geef taalzwakke jongeren de tijd om eerst over hun antwoord of standpunt na te denken voordat je erover in gesprek gaat. Laat gerust stiltes vallen die minstens vijf seconden aanhouden voordat je een aanvullende vraag stelt. Vul ook niet te snel in wat de jongere wil zeggen, maar laat die dit zelf bedenken. Eventueel kunnen ze eerst in kleine groepjes over hun antwoord of standpunt praten. Zo zorg je ervoor dat alle jongeren zich mengen in het gesprek, in plaats van een paar.[36]

Maak denkstappen expliciet

Net als bij het lezen van een museumtekst, kun je de denkstappen tijdens een gesprek hardop benoemen (modellen). Dit biedt taalzwakke jongeren houvast en helpt hen de opbouw van het gesprek helder te krijgen. Benoem dus bijvoorbeeld hardop welke argumenten je tot nu toe hebt gehoord en vraag jongeren vervolgens hetzelfde te doen met de tegenargumenten.[37]

Laat (taalzwakke) jongeren aan het woord

Wil je dat (taalzwakke) jongeren voornamelijk met elkaar over hun standpunten of conclusies praten (redeneren), laat hen dan zoveel mogelijk aan het woord. Treed op als gespreksleider en bewaak de rode draad van het gesprek. Herhaal wat er is gezegd en vat dit samen. Wanneer je denkt dat het gesprek vastloopt, kun je een nieuwe vervolgvraag stellen.[38]

Redeneren stimuleren, verdiepen en verbreden

Je kunt redeneren stimuleren door naar nog meer mogelijke antwoorden te vragen of door te vragen. Of reageer neutraal en vraag iemand anders naar diens antwoord. Je daagt taalzwakke jongeren zo uit om te zeggen wat zij van het antwoord vinden.[39]

Wanneer je redeneren wilt verdiepen, vraag je door over hetzelfde onderwerp als in het gesprek.[40] Als de veranderingen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld centraal staan, zijn aanvullende vragen bijvoorbeeld: voor wie veranderde er iets? Voor wie het meest en hoe kwam dat?

Bij het verbreden van redeneren vraag je door naar een ander aspect van dat onderwerp.[41] Laat taalzwakke jongeren bijvoorbeeld de oorzaak verklaren van de arrestatie van vijf mensen. Ze halen daarvoor informatie uit een ooggetuigenverslag, een dagboekfragment en een krantenartikel. Vraag vervolgens naar de betrouwbaarheid van deze bronnen. Zijn ze allemaal even betrouwbaar? Waarom denk je dat? Taalzwakke jongeren kijken dus eerst naar de inhoud van de bronnen en vervolgens kijken ze vanuit een andere invalshoek, namelijk naar de betrouwbaarheid van die bronnen.

[36] *Drie, van, 2012, pp 21-26.*
[37] *SLO, 2023, p. 8.*
[38] *Drie, van, 2012, pp 21-26.*
[39] *Drie, van, Kennisclips.*
[40] *Drie, van, Kennisclips.*
[41] *Drie, van, Kennisclips.*

Stimuleer vak- en schooltaal

Stimuleer taalzwakke jongeren om vak- en schooltaal te gebruiken tijdens het gesprek. Herformuleer het dagelijkse taalgebruik van jongeren bijvoorbeeld in vak- en schooltaal, of help ze om dit zelf te doen. Of vraag taalzwakke jongeren om duidelijk te maken wat ze bedoelen en vraag ze naar de betekenis van een woord. Leg onbekende woorden waar nodig uit. Jongeren kunnen ook woorden aan elkaar uitleggen. Bespreek dit vervolgens na. Wie lukte dit goed en wie minder? Waardoor kwam dit?[42]

Onbegeleide gesprekken

Wanneer jongeren zelfstandig het museum in gaan, zijn taaldenkgesprekken lastig. Onbegeleide taaldenkgesprekken leveren voor taalzwakke jongeren vaak minder op, omdat taalsterke jongeren ze overschaduwen. Als je jongeren toch in gesprek wilt laten gaan, zorg dan voor een redelijk homogene groepsverdeling.

Gebruik meerdere bronnen

Als je een niet-rijke tekst hebt, gebruik dan ook andere, rijkere bronnen. Denk aan dagboekfragmenten, verslagen van historici, geschiedenisboeken, filmpjes of afbeeldingen. Wanneer je meerdere bronnen gebruikt, kunnen taalzwakke jongeren bijvoorbeeld meerdere perspectieven op één gebeurtenis analyseren.[43] Hierdoor gaan ze mogelijk anders naar zo'n gebeurtenis kijken. Een voorbeeldopdracht kan zijn:

Laat taalzwakke jongeren, samen of alleen, twee bronnen lezen over de Februaristaking (1941). Kies een krantenartikel uit de tijd zelf en een latere terugblik van een ooggetuige.

Opdracht: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen? Welke bron vind je betrouwbaarder, en waarom?

[42] *Drie, van, Kennisclips.*
[43] *Boxtel, van en Drie, van, 2018, p. 163.*

Stem beeld af op de tekst

Zorg ervoor dat beelden in je educatieve materiaal de tekst ondersteunen of verduidelijken. Een beeld gebruik je dus nooit ter opvulling. Het moet altijd nut en een relatie met je lesdoel hebben. Wil je bijvoorbeeld uitleggen wanneer iemand volgens de Rassenwetten van de nazi's Joods was? Laat dan een afbeelding van die wetten zien om ze te verduidelijken.

De Neurenberger Rassenwetten, ingevoerd door de nazi's in 1935. Dit schema werd gebruikt om vast te stellen wie Joods is en wie niet.

Bron: United States Holocaust Memorial Museum Collection.

Pas op met inlevingsopdrachten

Een onderwerp naar de belevingswereld vertalen van (taalzwakke) jongeren is meestal een goed idee. Maar bij het onderwerp de Tweede Wereldoorlog kan dit verkeerd uitpakken. Pas daarom op met rollenspellen, nabootsing en creatief schrijven waarbij jongeren direct betrokken lijken te zijn bij de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. Hierdoor kunnen ze onterecht het idee hebben dat ze weten hoe het voor Joden of verzetsmensen was, of ze zwakken gebeurtenissen af. Organiseer in plaats daarvan activiteiten waarbij ze zich als 'waarnemer' opstellen. Neem bijvoorbeeld de rol aan van iemand uit een neutraal land die op gebeurtenissen reageert. Bijvoorbeeld een journalist die een artikel over Jodenvervolging schrijft.[44] Of gebruik authentieke bronnen die persoonlijke verhalen vertellen van leeftijdsgenoten.

Afsluiting

Kom na de verwerking altijd terug bij de lesdoelen. Laat taalzwakke jongeren vertellen wat ze van het bezoek vonden. Welke kennis (inhoud en onbekende woorden) nemen ze mee? Komt die kennis overeen met de doelen die je beoogde?

Is er in het museum geen tijd en/of ruimte voor een klassikale afsluiting? Neem die dan op in de docentenhandleiding. Geef een aantal voorbeeldvragen die docenten in de klas kunnen stellen.

[44] *IHRA, 2019, p. 29.*

Verder lezen

Béneker, T., Boxtel, C, van, e.a. (2020). ‘Geografisch en historisch besef ontwikkelen op de basisschool. Een literatuurstudie naar onderzoek over aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs’.

Van Drie, Jannet. (red) (2012). ‘Taalgericht vakonderwijs in de mens- en maatschappijvakken. Een handreiking voor opleiders en docenten’. Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.

Van Drie, Jannet. (red.) (2015). ‘Verbeteren van schrijfvaardigheid in de mens- en maatschappijvakken. Handreiking voor opleiders en docenten’. Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.

IHRA (2019), ‘Aanbevelingen voor lesgeven en leren over de Holocaust’.

Van Leeuwen, Daan. (2024). Het grote geschiedeniswerkvormenboek. 100 werkvormen voor het PO en VO.

- Passende perspectieven taal: wegwijzer. Referentieniveaus voor taal voor leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte: slo.nl/@4234/passende-4/

- Leerroutes voor leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte: slo.nl/@24032/leerroutes-passende-perspectieven-taal

- Conceptkerndoelen geschiedenis: slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/conceptkerndoelen-mens-maatschappij/

- Drie lessenseries taalgericht geschiedenisonderwijs: slo.nl/@23650/taalgericht-geschiedenisonderwijs-maakt/

- Kennisclips van Jannet van Drie over taalgericht vakonderwijs: expertisecentrum-geschiedenis.nl/projecten/taalgericht-vakonderwijs/

- Een overzicht van werkvormen en lesmateriaal bij taalgericht geschiedenisonderwijs: geschiedenisendidactiek.wp.hum.uu.nl/taalgericht-geschiedenisonderwijs/

Bronnen

Boxtel, C. van & Drie, J. van (2008). ‘Vermogen tot historisch redeneren. Onderliggende kennis, vaardigheden en inzichten’.

Boxtel, C. van & Drie, J. van (2018). ‘Historical reasoning: conceptualizations and educational applications’, The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning.

Drie, J. van (2012). ‘Taalgericht vakonderwijs in de mens- en maatschappijvakken’.

Driel, J. van & Tammes, A.C. (SLO) (2023). ‘Handreiking Primaire bronnen bij geschiedenis’.

Eerd, B. van en S. van Oers (2025). Teksten ontrafeld. Op weg naar een krachtige leesaanpak. Materiaal bij de training. Naarden: De Leesacademie.

Expertoverleg, 10-6-25.

Expertoverleg in Overloon, 14-4-25.

IHRA (2019). ‘Aanbevelingen voor lesgeven en leren over de Holocaust’, pp. 24-29.

Instituut voor Geschiedenisdidactiek, Van Drie, J. ‘Kennisclips Taalgericht vakonderwijs’, https://expertisecentrum-geschiedenis.nl/projecten/taalgericht-vakonderwijs/.

Koeven, E. van & Smits, A. (2020). Rijke taal. Amsterdam: Boom Uitgevers.

Nationaal Comité 4 en 5 mei (2025). Denkboek 4 en 5 mei. Amsterdam: Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Platform Taalgericht Vakonderwijs, SLO (2013). ‘Werken aan vaktaal bij talen’.

SLO (2025). ‘Taalzwakke leerlingen’, slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/taalzwakke/, geraadpleegd 2-6-25.

SLO (2025) https://www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/rijke-leeromgeving-activiteiten/taxonomie-bloom/, geraadpleegd september 2025.

Stam, B. & Drie, J. van (2013). 'Talige dimensies van het geschiedenisonderwijs’.

Tammes, A.C. (2021). ‘Taaldenkgesprekken en wereldoriëntatie’. In: JSW 4, p. 7.

Universiteit Gent. ‘Constructive alignment: wat is het en waarom is het zo belangrijk?’, https://onderwijstips.ugent.be/nl/tips/opleidingsonderdeel-samenstellen/, geraadpleegd 31-7-25.

Checklist voor (museum)educatoren

Knop 1: Instructie

- ☐ De lesdoelen zijn helder geformuleerd (wat moeten taalzwakke jongeren weten en kunnen na het bezoek?).
- ☐ Voorkennis van taalzwakke jongeren is gepeild en de algemene context wordt geschetst.
- ☐ Er worden modelantwoorden bedacht die worden teruggewerkt naar de benodigde kennis (optioneel).
- ☐ Er zijn een duidelijke route en bewegwijzering aanwezig.
- ☐ Onbekende woorden (vaktaal én schooltaal) worden uitgelegd.

Knop 2: Materiaal

- ☐ Museumbordjes bevatten de kernboodschap (wie/wat zie je en waarom hier?).
- ☐ Betekenissen van onbekende woorden staan op dezelfde pagina als de tekst.
- ☐ Er worden voornamelijk rijke, authentieke teksten gebruikt (gevarieerde zinslengte, woordenschat, structuur), in plaats van vereenvoudigde teksten.
- ☐ Signaalwoorden zijn aanwezig in de teksten (dus, omdat, vervolgens, etc.).
- ☐ De juiste terminologie wordt gebruikt (geen dadertaal), en eventueel herhaald.

Knop 3: Verwerking

- ☐ Vragen zijn specifiek en niet te complex geformuleerd.
- ☐ Geef waar nodig een deel van het antwoord en laat jongeren de rest zelf aanvullen (optioneel).
- ☐ Er is ruimte voor begeleide (taaldenk)gesprekken) met open, evaluatieve vragen (optioneel).
- ☐ Inlevingsopdrachten worden vermeden, jongeren treden op als waarnemer.
- ☐ Er is een afsluiting (in het museum of in de klas) met een terugkoppeling naar de lesdoelen.

Checklist voor docenten

Deze tool is gericht op museumeducatoren, maar veel tips zijn goed te implementeren in de klas. Zoals in de inleiding beschreven staat, kunnen docenten aan drie knoppen draaien om ondersteuning te bieden aan taalzwakke leerlingen:

- **De instructie** die je geeft: hoe bereid je taalzwakke leerlingen voor op wat ze gaan leren en zien? Welke kennis hebben ze nodig? Welke woorden gebruik je hierbij? Hoe maak je je doel duidelijk?
- **Het (bron)materiaal** dat je gebruikt: welke (bron)materialen verwerk jij in je werkvormen en lessen? Waarop moet je letten wat betreft taalgebruik bij het selecteren of maken van materiaal? Hoe ga je om met onbekende woorden?
- **De verwerking** die je de taalzwakke leerlingen laat doen: wat gaan de taalzwakke leerlingen doen met het materiaal dat jij ze aanbiedt? Op welke manier verwerken zij dat materiaal? Hoe stimuleer je taalzwakke leerlingen te reflecteren op wat ze gezien of geleerd hebben?

Op de volgende pagina volgt een checklist met tips voor geschiedenisdocenten op het voortgezet onderwijs. Met deze tips kun je taalzwakke leerlingen zo goed mogelijk ondersteunen wanneer je hen lesgeeft over de Tweede Wereldoorlog.

Instructie en lesvoorbereiding

- ☐ De lesdoelen zijn duidelijk geformuleerd: wat moeten de taalzwakke leerlingen weten en kunnen na de les (inhoudelijk en woordenschat)?
- ☐ De voorkennis van taalzwakke leerlingen wordt geactiveerd: wat is het startpunt van de groep?
- ☐ De algemene historische context wordt geschetst.
- ☐ De onbekende woorden zijn geselecteerd. Zijn dit er 3 tot 5? Bespreek deze woorden klassikaal aan het begin van de les. Noteer ze eventueel op het (digi)bord. Meer onbekende woorden? Laat leerlingen ze onderstrepen en bespreek ze na het lezen van de tekst. Wees je ervan bewust dat dit niet alleen vakwoorden (zoals razzia en Holocaust) zijn, maar ook schooltaalwoorden (zoals formuleren, immers, als gevolg van).
- ☐ Zorg dat je zelf over voldoende kennis beschikt. Wees erop voorbereid dat leerlingen soms al veel weten over de Tweede Wereldoorlog, dat ze vooroordelen hebben of emotioneel geraakt zijn door het onderwerp.

(Bron)materiaal

- ☐ Er wordt voornamelijk gebruikgemaakt van rijke teksten (deze teksten zijn authentiek, bevatten een gevarieerde woordenschat, hebben een duidelijke structuur en wekken interesse op), in plaats van vereenvoudigde teksten.
- ☐ De teksten bevatten signaalwoorden (dus, omdat, vervolgens, etc.).
- ☐ Eventuele onbekende woorden worden uitgelegd in de tekst of op dezelfde pagina, dus niet in een aparte woordenlijst waardoor leerlingen moeten bladeren.
- ☐ Dadertaal wordt vermeden (gebruik in plaats van ‘transport’ bijvoorbeeld ‘deportatie’ of gebruik ‘vermoord’ in plaats van ‘vernietigd’).
- ☐ Beeldbronnen moeten een toegevoegde waarde hebben: ze moeten de tekst ondersteunen.

Verwerking en lesactiviteit

- ☐ Vragen zijn specifiek en niet te complex geformuleerd.
- ☐ Geef waar nodig een deel van het antwoord en laat leerlingen de rest zelf aanvullen (optioneel).
- ☐ Er is ruimte voor (taaldenk)gesprekken met open, evaluatieve vragen (optioneel).
- ☐ Bouw genoeg tijd in voor reflectie.
- ☐ Stimuleer vragen die uitnodigen tot vergelijken, concluderen of redeneren (optioneel).
- ☐ Maak waar mogelijk gebruik van persoonlijke verhalen en authentieke bronnen.
- ☐ Evalueer de lesdoelen. Wat hebben de taalzwakke leerlingen geleerd? Welke onbekende woorden kennen ze nu?

Dankwoord

Bij het ontwikkelen van deze toolkit is gebruikgemaakt van de kennis en ervaring van verschillende experts. Speciale dank aan Jannet van Drie, Saskia Versloot, Bas van Eerd, Suzan van Dommelen, Cristan van Emden, Hester Wynia, Sophie van den Bergh, Ellen van der Waerden, Inger Schaap, Juul Lelieveld, Claudia Ernest, Marrit Boogaars, Bart Sweep en de collega's van Oorlogsmuseum Overloon en het Nationaal Monument Oranjehotel.

Feesten in Volendam, juli 1945.
Collectie Nationaal Archief, via oorlogsbronnen.nl

Colofon

Deze toolkit is een uitgave van Stichting WO2Net en Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Coördinatie, (eind)redactie:
Stichting WO2Net
www.wo2net.nl

Teksten en productie:
Patsboem! educatief

Vormgeving:
Patsboem! educatief, Loeihard!

Contact

Pers
Voor persaangelegenheden
kunt u contact opnemen
met Barbara Sevenstern
(barbara.sevenstern@wo2net.nl).

Samenwerken
Bent u benieuwd wat WO2Net
voor u kan betekenen? Neem dan
contact op met Thomas van Maaren
(thomas.van.maaren@wo2net.nl).

Niets missen?
Volg ons op social media:

WO2Net